

Szentgyörgyi kilátó

VERESS DÁNIEL MIKES-KÖNYVEIRŐL

Zágon nem esik messze Sepsiszentgyörgytől, gondolatban pedig éppen olyan közel van hozzá, mint Farkaslaka vagy Pusztakamarás. Innen is, onnan is belesik az erdélyi írók szemhatárába. Van már annak néhány évtizede, hogy egy Kolozsvárról keltezett irodalmi levelet vitt, a posta a szülői házba; Tamási Áron írta édesanyjának zágoni Mikes Kelemenről. Ady, Juhász Gyula, Móra Ferenc után, Tamási idézte meg az ifjú Mikes alakját megragadó egyszerűséggel, igazságra tapintó jellemzéssel: Kolozsvár 1707. „Zágoni Mikes Kelemen már ott is állott a fejedelem előtt... Nem kellett sok idő, hogy a fejedelem észrevegye: no, ebben az egyben jobban választottam, mint a generálisokban... ez az ifjú serény és ügyes a szolgálatban, okos és derűkeltő a beszédjében és szépen ragaszkodó minden cselekedetiben...” A levélíró a múltból a jelenbe fordul: „Bátran el lehet mondani, hogy Mikes Kelemen ilyen titkos ajándéka volt az Istennek, mind a fejedelem számára, mind pedig a mi számunkra.” A modern irodalmi hagyomány ma már együtt emlegeti e két nagy nyelv-művész nevét, ezzel is érzékeltetve a régebbi és az újabb magyar széppróza két nagy mestere stílusbravúrnának közös nyelvi talajból fakadó rokonságát.

Veress Dániel is szépen fogalmazza meg a mikesi vívmány „megalapozó” jellegét Tamási stílusteljesítménye szemzőgéből: „Akarva-akaratlanul leírtam azt a másik nevet, mely Mikesé mellé állítható, az íróársét, aki nem kisebb művésze volt a gráciás és költői szónak, mint a rodostói száműzött.” A *Törökországi Levelek* szemelvényes kiadásának* előszava, A rodostói csillagnéző végakkordjához hasonlóan, a mikesi mű eszmei és nyelvi örökségét hangsúlyozva, emlékezteti az olvasót, Mikes élete nem szűnt meg halálával, „s ma élőbb, mint amilyen élő Rodostón valaha is lehetett”. Az esszé írója jogosan emeli ki a kuruc szabadságharc küzdelmeit átélő háromszéki nemesifjú későbbi tudatos megnyilatkozásait az anyanyelv éltető forrásáról. Mikes megfigyelései a Rákóczi kor, a fejedelmi kancellária művelődéspolitikájában gyökereznek, „saját tapasztalataiból, de még inkább a két Rákóczi fiú életalakulásából felismerte az osztrák abszolutizmus egyik törekvését, az elnémetesítési szándékot, melynek fő eszköze az anyanyelvi kötelékek elkorcsosítása, elmetszése volt”. A haza, a szülőföld s az anyanyelvi művelődés a mikesi életműben elválaszthatatlan fogalmak. Kétségtelen politikai háttere van annak a tömör írói ítéletnek, amelyet a rodostói levélíró Rákóczi György hercegről mondott: „Legnagyobb fogatkozást azt találom benne, hogy magyarul nem tud. De ez nem az ő vétké, németek nevelték, akik csak a miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja.” (88. lev.)

A világot járt Mikes a nyelvi kérdésben korszerű álláspontra helyezkedett; Veress Dániel jól jellemzi magatartását: „Mikes, miközben több ízben is vallja a két-, illetve többnyelvűség szükségességét, az idegen nyelvek megtanulásának fontosságát, a fordítói munka társadalmi hasznosságát, egy pillanatra sem adja fel a nemzeti nyelv oktatásának, elsajátításának, állandó művelésének eszméjét. És ezt nem más-hoz, mint a valódi szülőföldszeretethez, az igazi patriotizmushoz kapcsolja.” Ezek a korai felvilágosodás periódusában időszerűvé vált, a nyelvápolással és anyanyelvi művelődéssel kapcsolatos eszmék láthatólag sokat foglalkoztatják a szentgyörgyi műhelyében töprengő író is. Egy erről a témáról szóló színes előadását magam is élvezettel hallgattam bukaresti egyetemi vendégtanárságom idején, az 1971-ben alakult, ma már boldog emlékezetű, Mikes Kelemen Művelődési Egyesület zágoni szimpoziumján. Kibővített változatában („Mikes és a székely népnyelv”), amely a Mikes és a szülőföld c. kis kötetben** jelent meg, a szerző Kodálnak a zene egyetemes jellegéről és nemzeti gyökéretéről írott szép gondolatfűzésének analógiájára fejtegeti az

Veress Dániel 50 éves. Szeretettel köszöntjük, további munkájához erőt és jó egészséget kívánunk! (A szerk.)

írói művészetre is érvényesnek tartott megállapítást: „minden művészetnek valamilyen nemzeti környezetben kell otthonosnak lennie... lényeges dolgot csak olyan művészet tud kifejezni, amelyik mélyen gyökeredik valamilyen talajban.” Mikes társadalmi, szellemi és nyelvi gyökérzete hazai talajból s európai műveltségéből táplálkozott. Kifejező az a szimbolikus megfogalmazás, hogy Zágón iránti hűségével nőtt bele Európába. Emberi és írói tanúságtételének általános emberi mondanivalója révén elnyerte a következő nemzedékek visszatekintő érdeklődését.

Mikes európai írói horizontjával nem ellentétes a Veress Dániel által kiemelt s meghatározó mozzanat: „Mikes legendássá vált szülőföld-szeretetéhez mindég hozzá kell számítanunk a szülőföld nyelvéhez való hűséget is, ragaszkodását holtig az anyanyelvhez...” Ide kívánczok a pusztakamarási Mikes-idéző, új s újabb nemzedéket tanító hagyományépítő megnyilatkozása is: „Mikes... elment volt Hűségnek, a Számkivetésbe... Ő Zágont sírta vissza, rabságában a szülőföld aranybilincset. Annak a hangjaiból teremtett irodalmi nyelvet. Nyelvet csupán? Magatartásbeli modellt a reánk bízottak dolgában...” Sütő András is a múlt és jelen összefüggésében gondolkodik:

„Kelemen Rodostó-látta szavaival — az időnek véres-inges homályából — szüntelen hívni kell, csalogatni, szóinség sújtotta házakba...” (Engedjétek hozzám jönni a szavakat.) Ilyen hívó, csalogató, Veress Dániel is, aki a népszerű és szakszerű közlésforma különféle ágaiban és műfajaiban képes közelünkbe hozni a szentgyörgyi székely szomszédság felejthetetlen tollú íróját. Legutóbb a tanuló ifjúságnak szánt, gonddal s szeretettel megírt, egyéni felfogású s szerkezetű életrajzi összefoglalásában.^{***} Az erdélyi, háromszéki Mikes a legolvasottabb klasszikus magyar szerzők egyike — hangsúlyozza az író-olvasó találkozó tapasztalatait levonó életíró. „Nemzedékek tanulják, ismerik meg és adják át egymásnak ezt a felbecsülhetetlen szellemi örökséget...” A mikesi hagyomány ápolásában és közvetítésében méltó szerepet vállaltak a romániai magyar írók, költők, nyelvészek és irodalomtörténészek, szerkesztők, kutatók és publicisták. A Mikes örökségével való foglalkozást „erkölcsi nyomatékú adósságtörlesztő” feladatnak könyvelni el a sokoldalú sepsiszentgyörgyi szerző. Írásainak egész sora tanúsítja, hogy egyéb munkái mellett ezt a nemes feladatot különösen komolyan veszi. Mikes befészkelte magát az utókor tudatába. „A mi századunkban — írja az életíró — Miket sokan felidéztek versben, regényben, elbeszélésben, színdarabban, s olyan írók rajzolták meg érzékeny tollal arcképét, mint Kosztolányi, Tamási Áron, Veres Péter.” Az utóbbtól többször is idézi olvasó jegyzeteiben Mikes nyelvéről írt értő sorait: „Mikes Kelemen bűbájosan szép leveleit olvasom. Már tavaly feljegyeztem, hogy a székely az egyetlen tájnyelv a magyarban, amely igazi nyelv: irodalmi felsőfoka is van... Mikesnél érzi az ember igazán, hogy milyen bűbájos lehet a nyelv és az észjárás együtt. Ez már magában művészet. Csuda nép a székely, dalai, balladáit és irodalmi művei a világirodalom gyöngyei...” Mindez a nemes, megbecsült hagyomány közös gondozására, ápolására ösztönöz.

A szerző munkásságának folyamatosságát jelző említett kötetek többretű anyagában előfordulnak olyan kérdések, fölbukkannak állítások, amelyek különböző műfaji változatokban előadott formájukban sem látszanak megnyugtatónak vagy elfogadhatóknak. Az a családtörténeti „újdonosság” például, hogy *zágoni* Mikes Kelemen szülőapját *zabolai* Mikes Pálnak kereszteli el, véleményünk szerint kiigazítandó, illetve visszaállítandó Mikes Pál *zágoni* előneve. Életrajzi-történeti háttérű összefoglalásnál különösen ügyelni kell a dátumok pontosságára, mert az elírások vagy téves évszámok — s bizony akad néhány — zavaróak, s a mondanivaló hitelét is ronghadják. Legtöbb kérdőjelünk a „Mikesi alkat-európai hatás” c. esszé-szerű írás lapjainak (1976, 76—84.) margójára került. Ebben sűrűsödnek össze a szerző egynémely írását átszövő vitás nézetek, a recepció problematikájába vágó, Mikes irodalmi műveltségével kapcsolatos kérdésvölvetések és elhamarkodottnak vagy megalapozatlannak tűnő állítások. Egyik ilyen „összegező” megállapítása: „E sorok írójának személyes meggyőződése, hogy a lengyelországi két esztendő is jelentett annyit Mikes »fejlődésében«, mint Franciaország. Ezt igazolni természetesen nem nagyon lehet. De...”

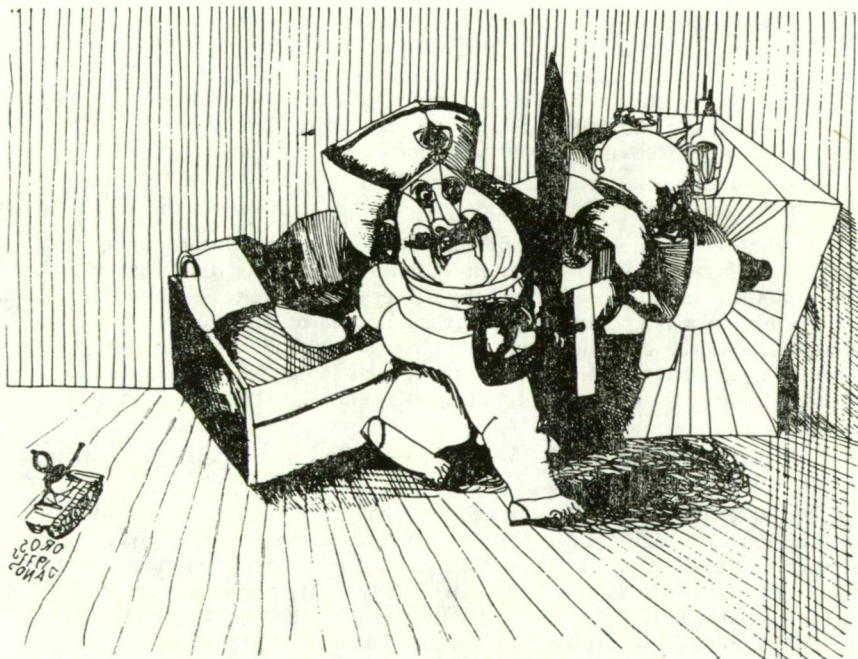
Tiszteletben tartva a sorok írójának személyes meggyőződését, nézetét nem oszthatjuk. Nem szándékozunk ezek töredékes idézgetésébe, cáfolatába, magyarázgatásába belefogni, jelen ismertetésünket szárazabb filologizálással terhelni. Erre majd másutt keresünk módot, azért is, mivel Veress Dániel termékeny Mikes körüli évtizedes munkálkodása megérdemli a több oldalú kritikai visszhangot.

* Mikes Kelemen *Törökországi Levelek*. Válogatta, az előszót és a jegyzetanyagot írta Veress Dániel. Kolozsvár, 1974. Tanulók Könyvtára. Dacia Könyvkiadó.

** *Mikes és a szülőföld*. Tanulmányok. Bukarest, 1976. Kriterion Könyvkiadó.

*** *Igy élt Mikes Kelemen*. Írta Veress Dániel. Budapest, 1978. Móra Könyvkiadó.

HOPP LAJOS

ORSZÓ JÁNOS MUNKÁJA